А. Т. ЗАПОЛЬСЬКА

УКРАЇНСЬКА МОВА. БУКВАР

ЧАСТИНА 1

Підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти

Кам'янець-Подільський
«Абетка»
2018

УДК 811.161.2
З-33

Підручник відповідає вимогам обох Типових освітніх програм:
колективу авторів під керівництвом Шияна Р. Б.
та колективу авторів під керівництвом Савченко О. Я.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

— прочитай

— поміркуй

— розкажи

— робота у парі, в групі

— будь дослідником

● — голосний звук

▬ — приголосний твердий звук

〓 — приголосний м'який звук

Запольська А. Т.
З-33 Українська мова. Буквар. Частина 1 : підруч. для 1 кл. закл. загальної середньої освіти / А. Т. Запольська. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2018. – 124 с. : іл.
УДК 811.161.2

© А. Т. Запольська, 2018
© ТзОВ «Абетка», 2018
© ТзОВ «Абетка», оригінал-макет, 2018

ЛЮБИЙ ПЕРШОКЛАСНИКУ!

Для тебе починається нове життя – шкільне. То ж нехай воно буде для тебе щасливим.

Хай стеляться тобі сонячні дороги у широкий світ знань. Сподіваємось, що саме ти прославиш Україну.

ВІТАННЯ ПЕРШОКЛАСНИКАМ

Учися, першокласнику!
Відкрий науки світ.
Хай буде мрійним, радісним
В науку твій політ.

Сміливим будь відмінником,
Та честю дорожи.
Шануй батьків та вчителя
І з книгою дружи.

Будь добрим, праці відданим,
Та старших поважай.
Навчися мови рідної,
Люби свій рідний край!

Микола Сингаївський

ШКОЛА

Кого і що ти бачиш на малюнках?

Що зайве в кожному ряду? Чому?

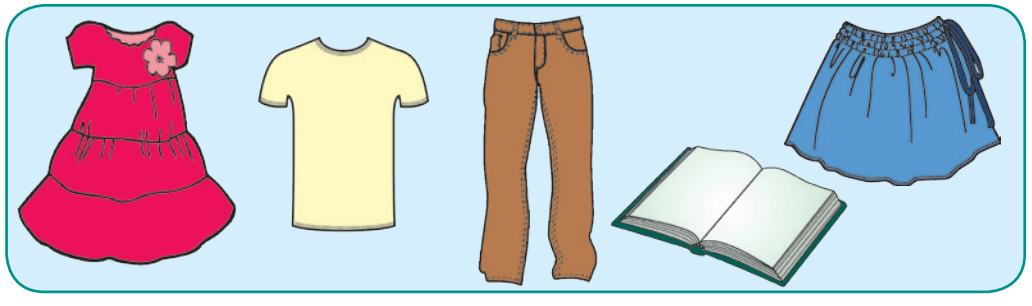
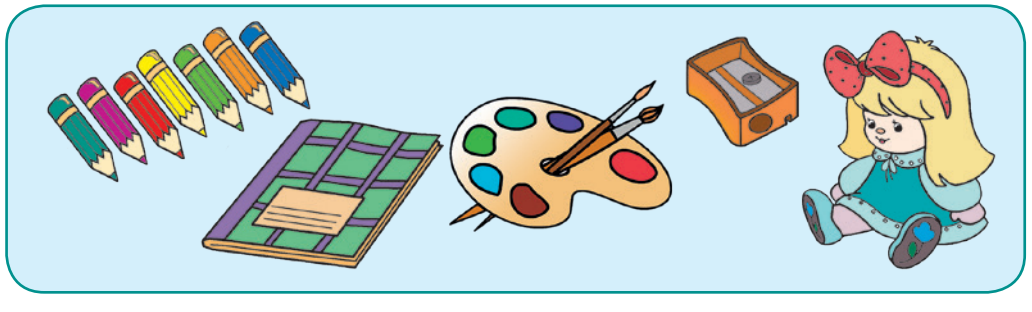

Сторіночка для читання

МИКОЛКА-ПЕРШОКЛАСНИК

Перший раз малий Микола
Став збиратися до школи.
Олівця поклав у сумку,
Книги, ручку, зошит, гумку,
М’яч, перо, граблі, подушку,
На обід м’яку пампушку,
Двох ведмедиків, лопату,
Білочку руду хвостату,
Лук, і стріли, і рушницю,
Ще й пухкеньку паляницю,
Ще й стільця, стола, і парту,
І географічну карту,
Трактора, машинку, мило –
Вже й надворі звечоріло.
Сів Микола, дума думку:
«Чи усе поклав у сумку?»

Надія Кир’ян

Що спільне між цими малюнками?

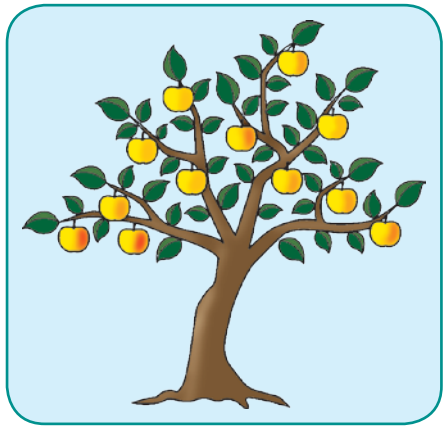

СЛОВА – НАЗВИ ПРЕДМЕТІВ

Ліс

Кого і що ти бачиш на малюнку?

Установи відповідність між зображеннями.

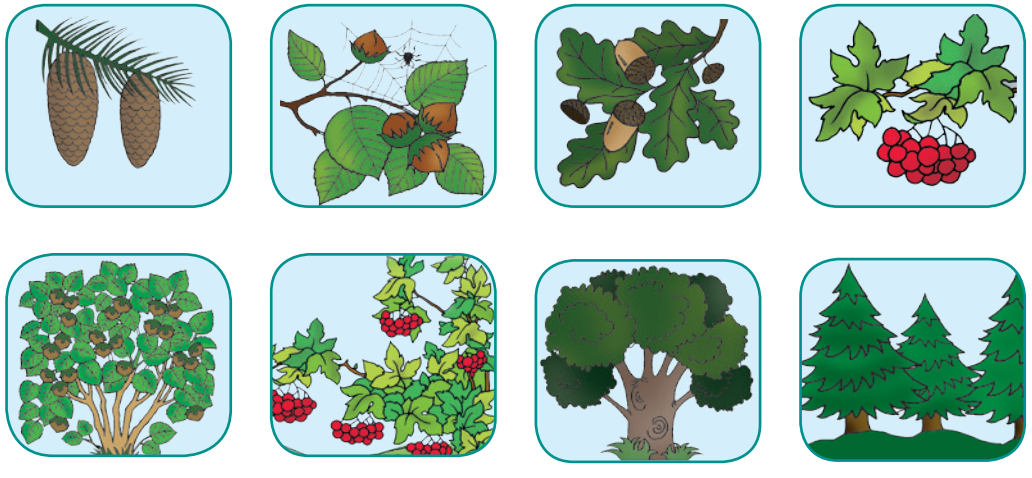

Постав запитання до кожного слова. Які цікаві слова тут є?

Хто? Що?

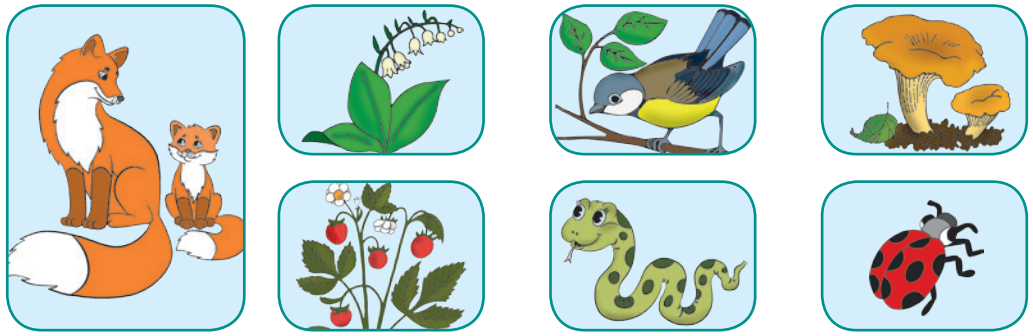

Кого ти бачиш на малюнку? Про які правила поведінки в лісі не слід забувати? Які з них можна застосувати в класі?

Бережіть ліс!

СЛОВА – НАЗВИ ДІЙ

Сім’я

Кого ти бачиш на малюнку? Що вони роблять?

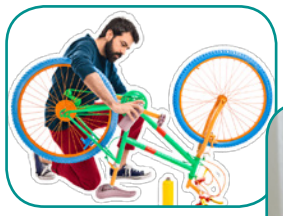

Підбери до предметів назви дій. Хто виконує ці дії? Які обов’язки є в кожного члена родини?

Вивчи вірш напам’ять.

НАША СІМ’Я

Сім’я наша невеличка –
Тато, мама і сестричка,
А в селі поблизу міста –
Дід Панас і баба Христя.

Встановіть послідовність. Складіть з батьками свій режим дня та дотримуйтеся його.

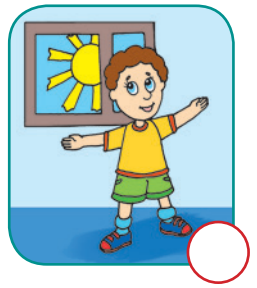

Де і як минув твій літній відпочинок?

СЛОВА – ОЗНАКИ ПРЕДМЕТІВ

Овочі, фрукти та ягоди

Що ти бачиш на малюнках? Назви кожне із зображень. Якого вони кольору? Які вони на смак? Які рослини люди вживають у сирому вигляді? Що зайве в кожному ряду?

Що здивувало зайчика?

Гра “ПЛУТАНИНА”

Слива росте на кущі.	Так чи не так?	Не так!
Малина росте в землі.	Так чи не так?	…
Картопля росте на дереві.	Так чи не так?	…
Капуста росте на ялинці.	Так чи не так?	…
Аґрус росте на дереві.	Так чи не так?	…

Чого не вистачає у порожній клітинці?

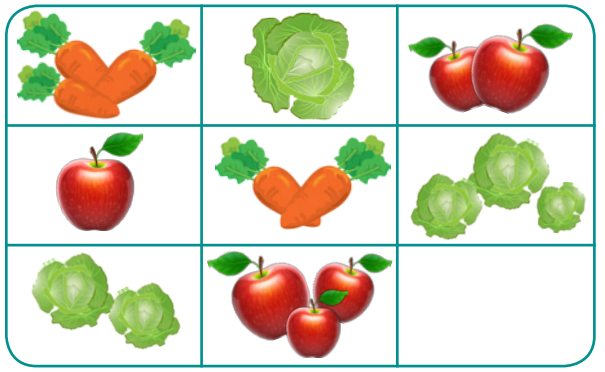

Розкажіть, що трапилось?

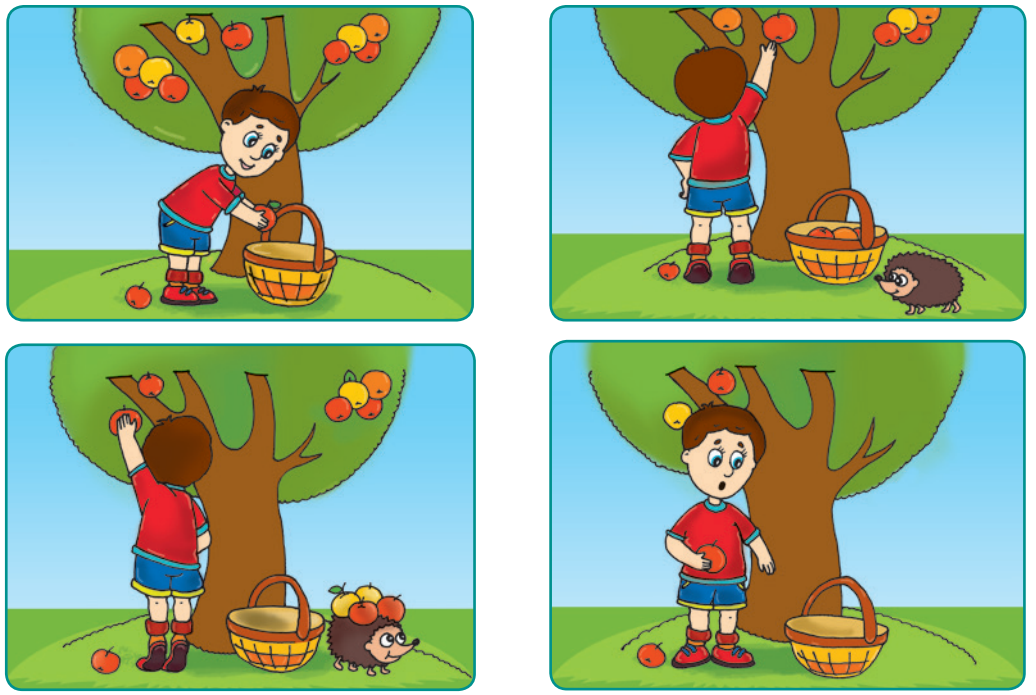

РЕЧЕННЯ

У селі

Що ти бачиш на малюнку? Що роблять тварини?

Знайди на малюнку тварин. Скільки їх є? Яка тварина зайва? Чому?

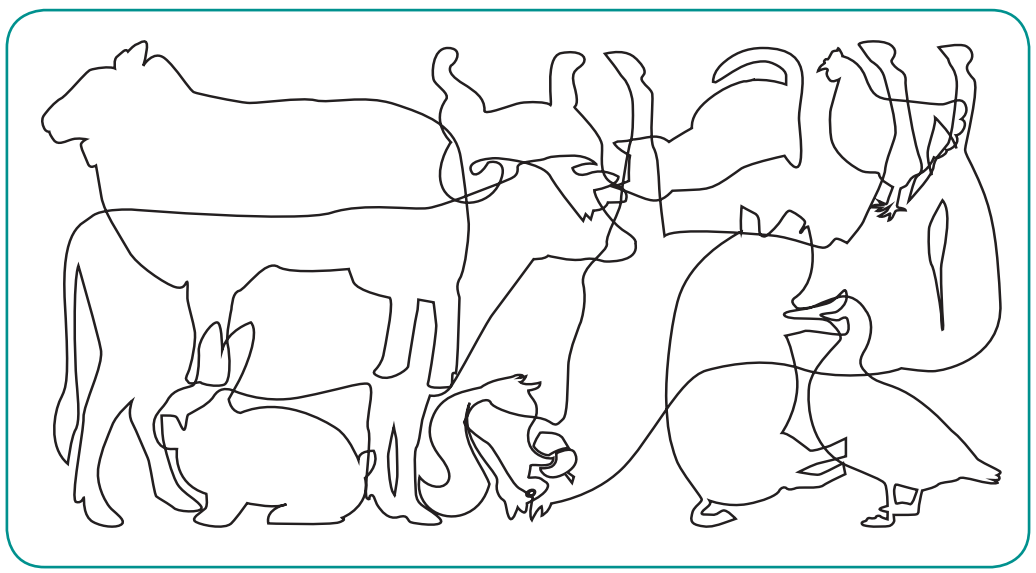

Склади речення за змістом малюнків. Порахуй, скільки слів у реченні.

Встановіть послідовність подій.

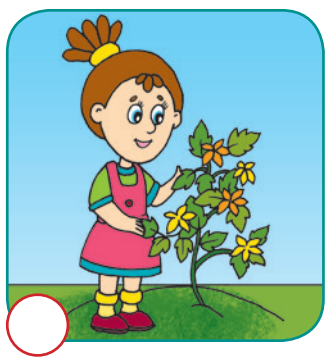

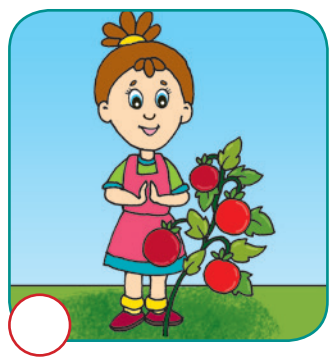

СЛОВА, ЩО СЛУЖАТЬ ДЛЯ ЗВ'ЯЗКУ СЛІВ У РЕЧЕННІ

Дім, в якому я живу

У кожної тваринки є свій дім. Розкажи, де живуть тварини?
А який твій дім? Чи знаєш ти свою адресу?

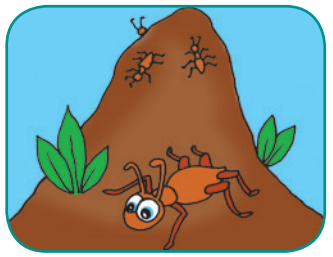
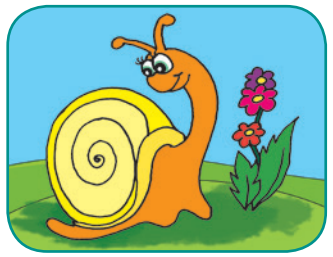

Склади речення за змістом малюнків. Порахуй слова у реченні.

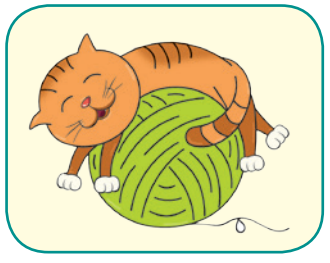
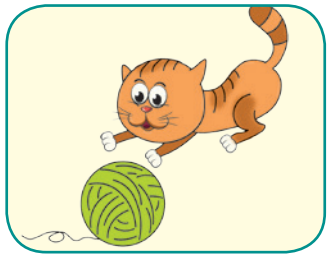
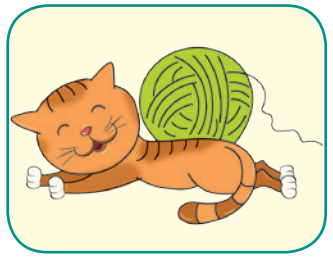
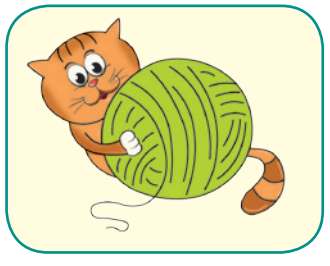
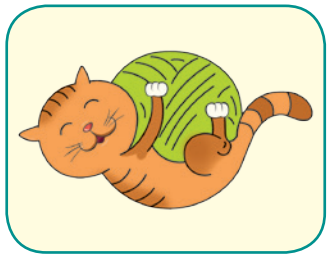

Знайдіть фрагменти, яких не вистачає на малюнках. Опишіть кімнату й кухню.

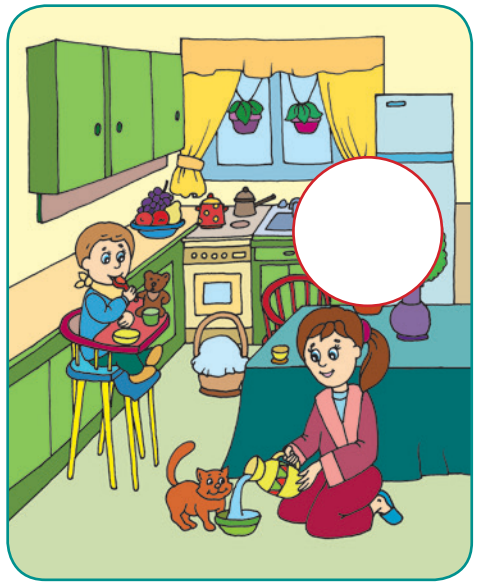

Уважно прочитай або послухай речення. Порівняй з малюнком. Так чи не так?

Із димаря іде дим.
Над будинком сонце.
Праворуч від будинку буда.
Ліворуч від будинку дерево.
До будинку веде стежка.
Над будинком пташка.
Перед будинком кішка.

СКЛАД. ПОДІЛ СЛІВ НА СКЛАДИ

Парк. Правила дорожнього руху

Що ти бачиш на малюнку?

Поділи слова на склади. Які цікаві слова тут є? Яке слово зайве? Чому?

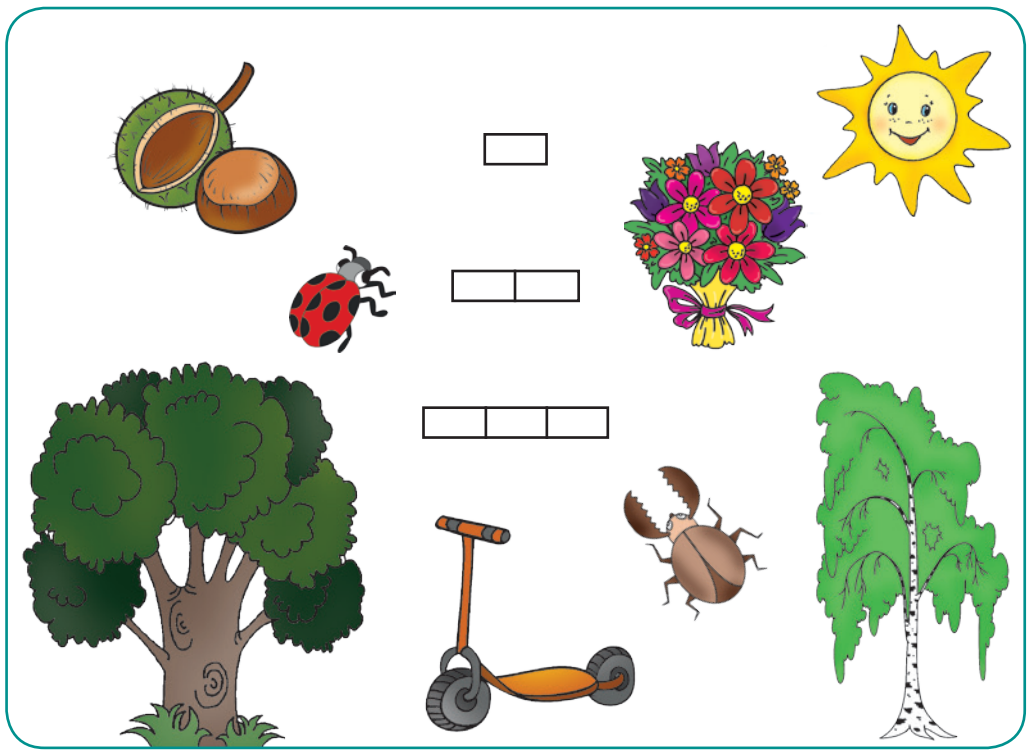

А ти знаєш правила дорожнього руху? Який сигнал світлофора повинен горіти на кожному малюнку?

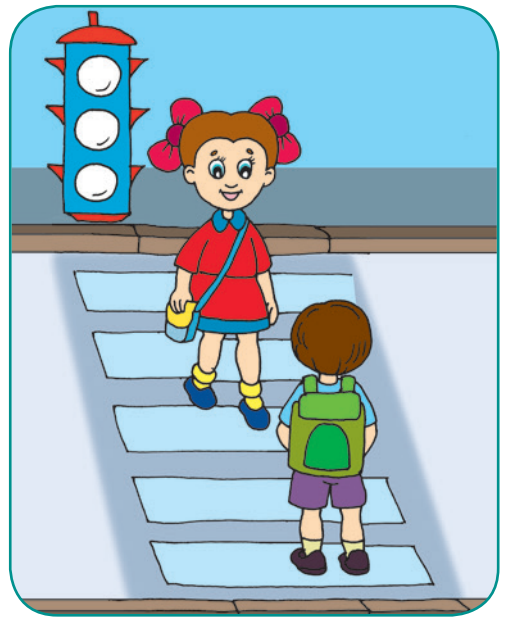

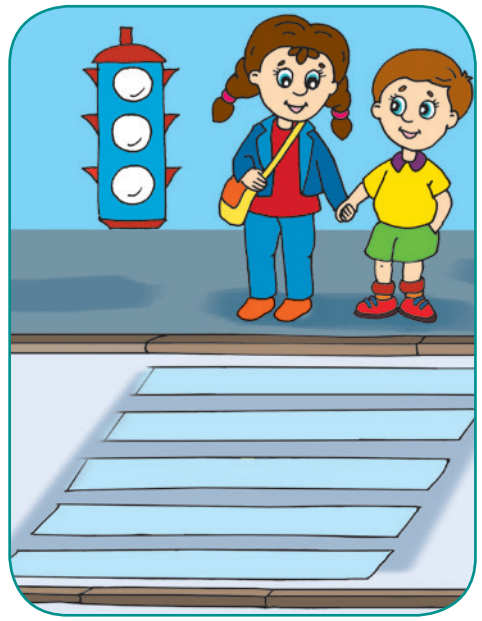

ЗЕБРА

А я зебра не проста:
Без копит і без хвоста,
Лиш біленькі смужки маю.
Я лежу, а не гуляю.
Хочеш перейти дорогу? –
Я прийду на допомогу.

Віра Паронова

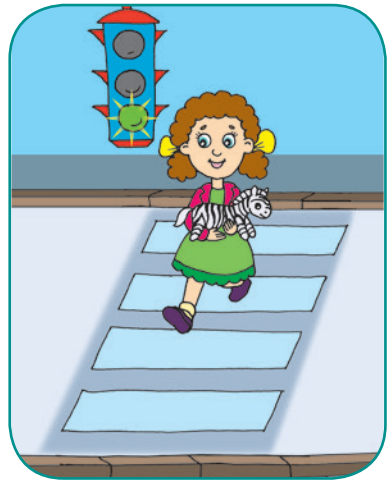

ЗАГАДКА

Різні скельця є у мене:
Червоне, жовте і зелене.
Можу ними я сказати:
«Йти», «Стояти», «Зачекати».

НАГОЛОС

Чим відрізняються слова?

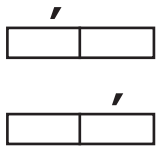

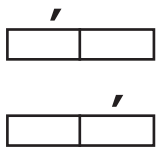

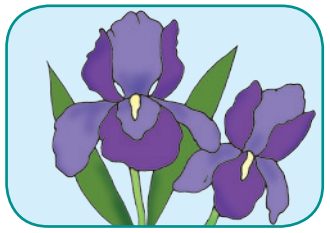

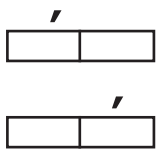

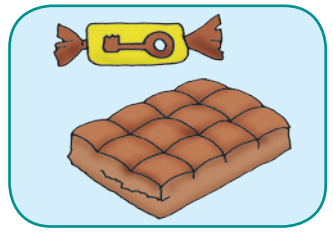

Склади речення за малюнками.

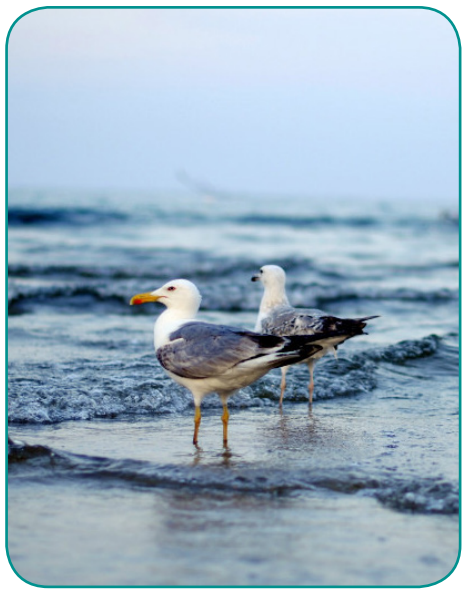

Що ви бачите на малюнку? Пограйтеся з однокласниками у магазин.

Добери слова, які відповідають поданим схемам.

ІШЛИ БРАТИ ВОДУ БРАТИ

Два котики – два брати – пішли воду брати:
Двоє відер принести попросила мати.
Перший кіт від воріт у садок метнувся.
Другий кіт – скік на пліт,
Про відро забувся...
А вернулись на обід, потішають кицю:
– Наїмось оба як слід – принесем криницю.

Володимир Лучук

Встанови послідовність подій.Склади розповідь про котиків.

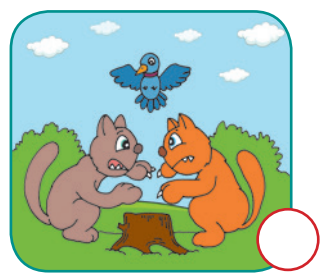

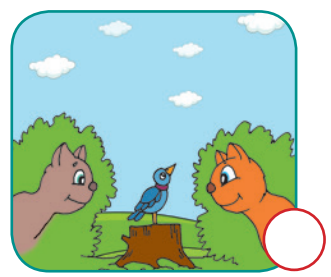

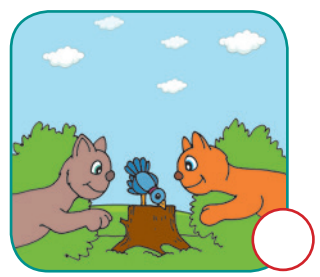

ЗВУКИ

Немовні звуки. Звуки мовлення

Які звуки ми чуємо навколо?

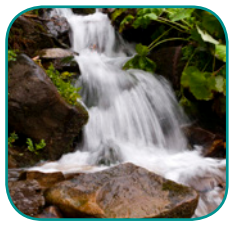

Чим відрізняються слова?

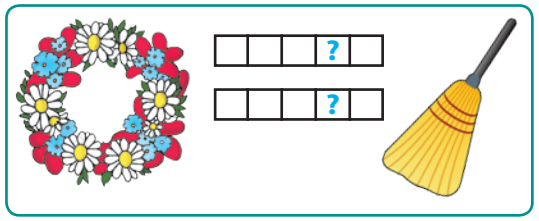
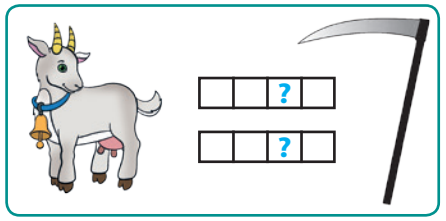
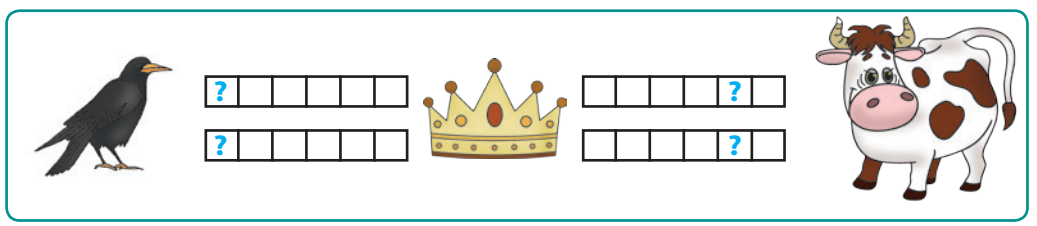

Що зображено на малюнках? Склади речення зі словами.

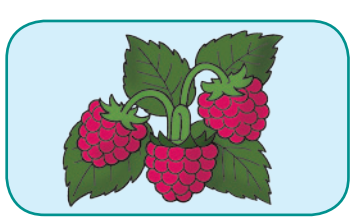

До яких казок ці ілюстрації? Розіграйте із однокласниками казку.

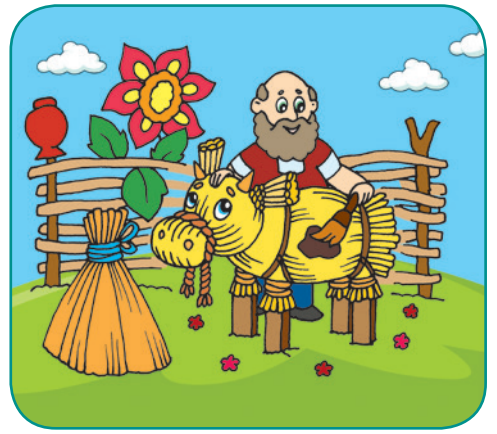

Знайди відмінності.

ГОЛОСНІ ЗВУКИ. ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Тварини

Що ти бачиш на малюнках?

Гра “Здогадайся, який звук називаю”

А И І У Е О

Назви́ тварини від найменшої до найбільшої. Чим відрізняються ці слова?

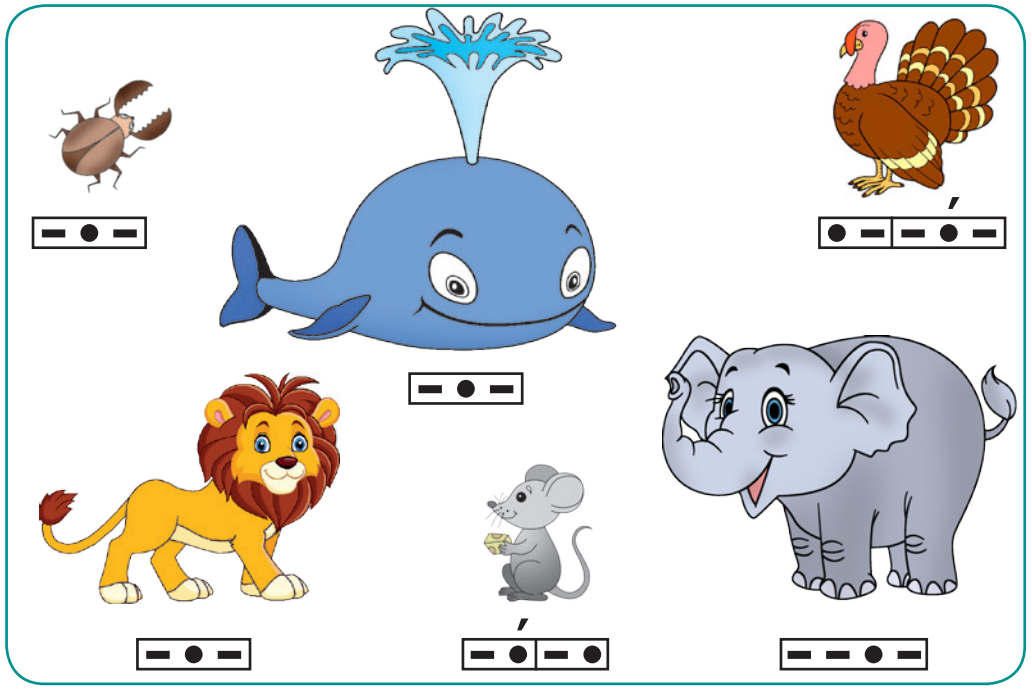

Відгадай слово. Назви послідовно перші звуки назв тварин та здогадайся, яке слово “заховалось”?

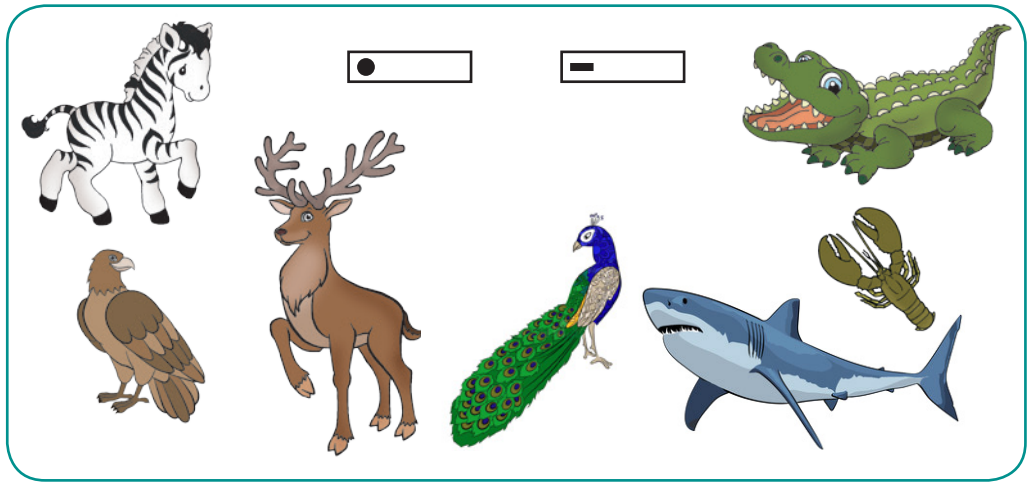

Порівняй схеми слів. Що тут не так?

Вдалині посеред ночі
засвітились хижі очі.
Від його пісень у звірів
морозець біжить по шкірі.

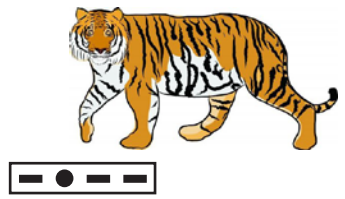

У цього звіра величезний зріст.
Очі гарні. Пишні вії.
Має дуже довгу шию.
Добре це, бо зручно їсти
Із дерев зелене листя.

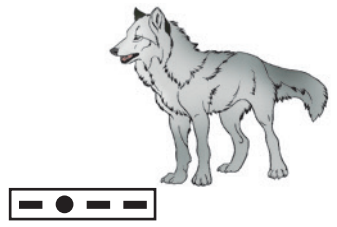

Любі дітки, подивіться
На велику хижу кицю –
В плямах, смужечках строкатих
Йде саваною гуляти.
Зуби, кігті – як ножі!
Звірі, хто – куди біжіть,
Зараз буде не до ігр,
Бо полює лютий …

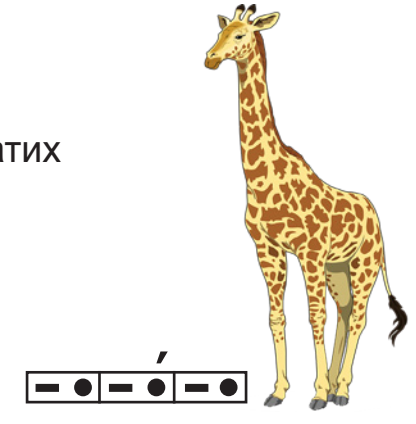

ТВЕРДІ ТА М’ЯКІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Птахи

Що ти бачиш на малюнках? Порівняй схеми слів.

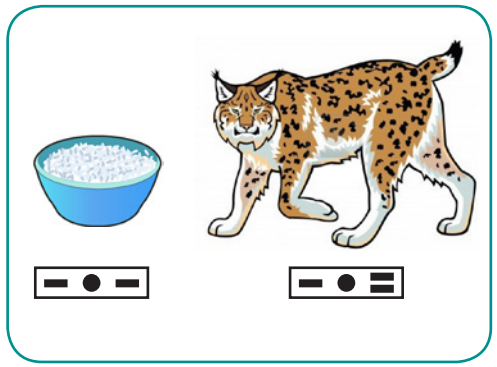

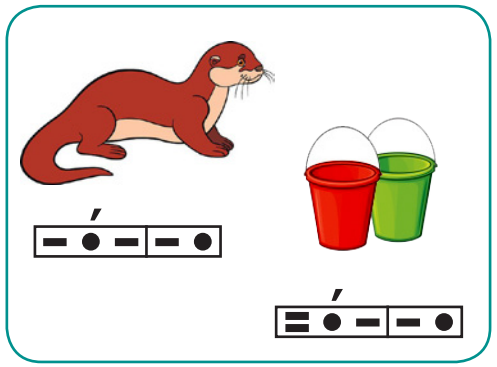

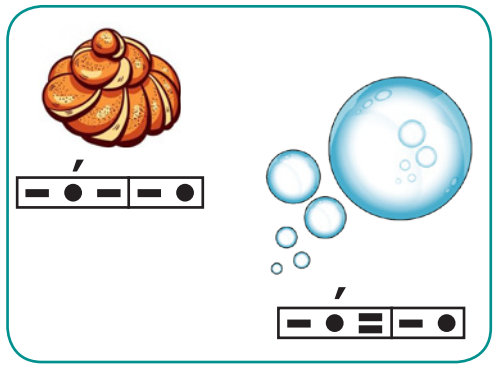

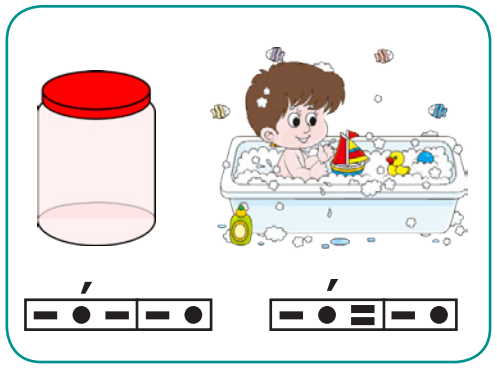

Що спільне в цих зображеннях?

Визнач, назви яких пташок відповідають схемам.

Які птахи зимують в Україні, а які відлітають у вирій?

НАЙГАРНІША МАМА

Випало Совеня з гнізда, не може знайти дороги додому. Побачили птахи малого — некрасивого, з великою голівкою, вухатого, банькатого, жовторотого. Побачили та й питають:

— Хто ти такий, де ти взявся?

— Я Совеня, — відповідає мале. — Я випало з гнізда, не вмію ще літати і вдень дуже погано бачу. Я шукаю маму. — Хто ж твоя мама? — питають птахи.

— Моя мама Сова, — гордо відповідає Совеня.

— Яка ж вона? — запитують.

— Моя мама найгарніша.

— Ха-ха-ха! — зареготали. — Та ти ж потвора. Виходить, і мати твоя така сама потвора.

— Неправда! — закричало Совеня. — Мама в мене найгарніша.

Почула його крик Сова, прилетіла, взяла за лапку й повела до рідного гнізда. Совеня уважно подивилося на свою маму: вона була й справді для нього найгарніша.

За Василем Сухомлинським

ЗВУКОВІ МОДЕЛІ СЛІВ

Пори року

Що ти бачиш на малюнках? Які характерні ознаки кожної пори року?

Уважно розглянь малюнки та розкажи, якій порі року відповідають ці предмети.

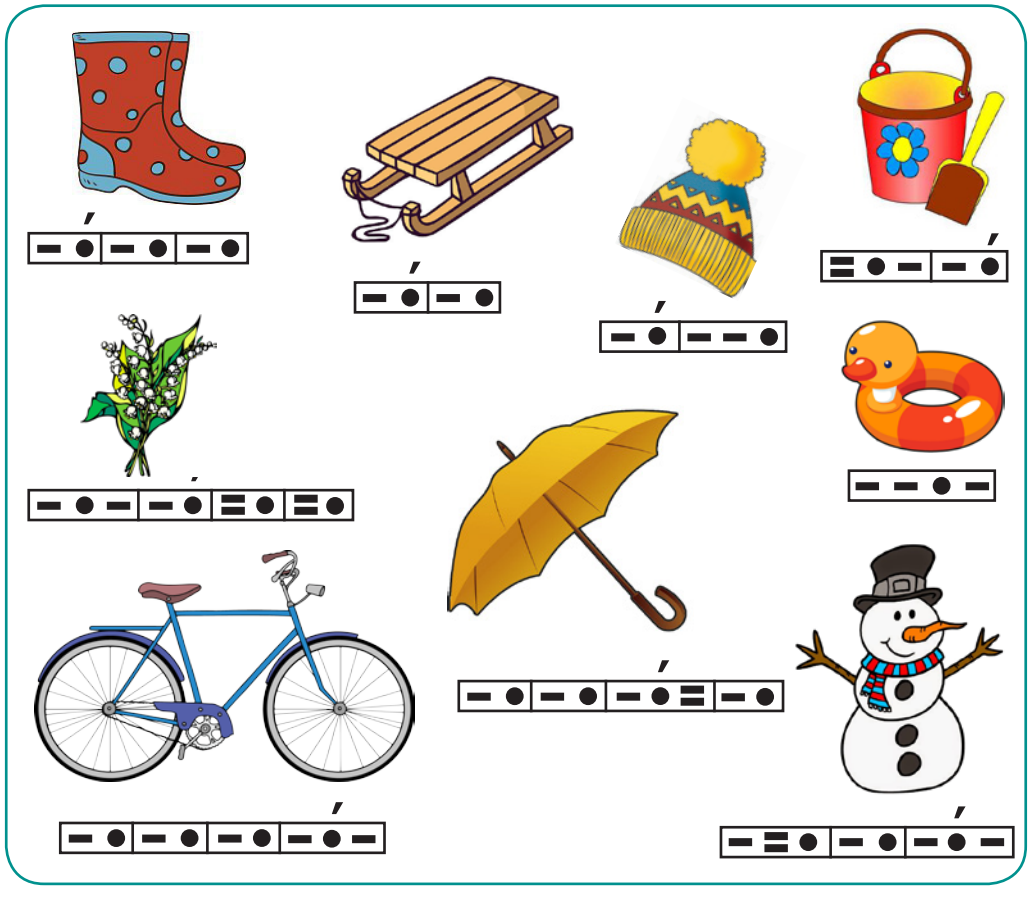

Віднови послідовність подій та склади розповідь за серією малюнків.

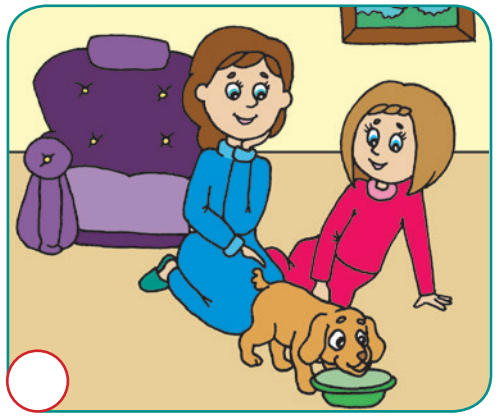

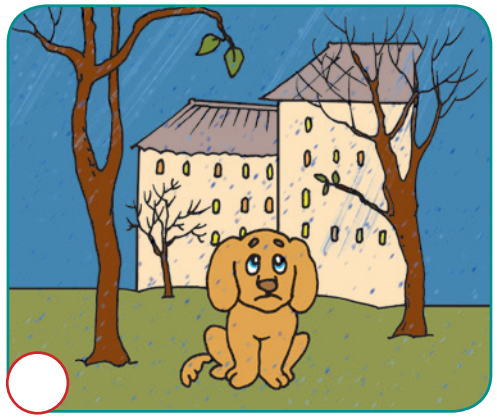
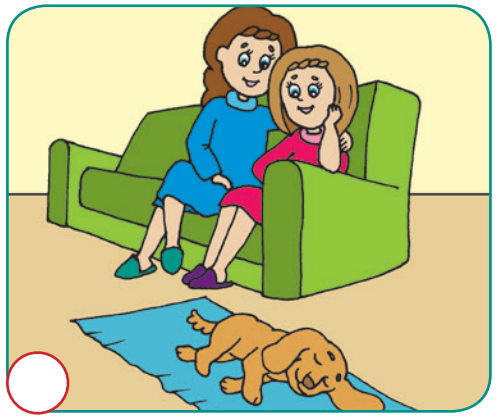

Що зайве у кожному ряду? Чому?

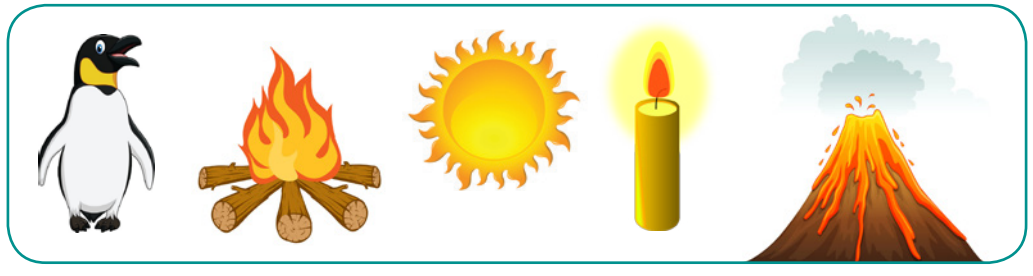
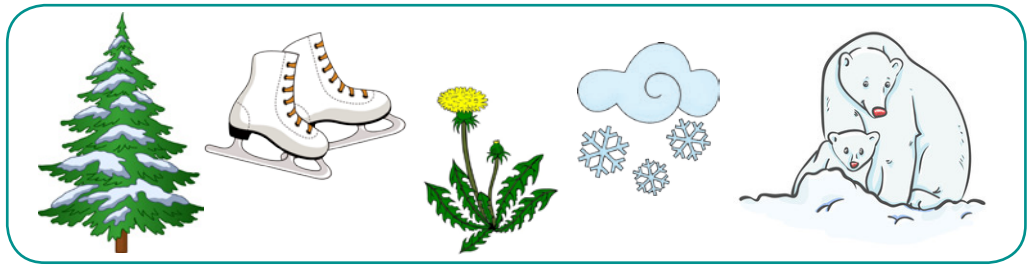

ЗВУКОВІ МОДЕЛІ СЛІВ

Доба. Ранок, день, вечір, ніч

Сонце світить удень і вночі, тільки вночі воно освітлює іншу половину земної кулі. Поки одні діти сплять, інші – граються.

ЗАГАДКИ

Завітав до тітки-ночі.
Позіхнув, розплющив очі.
Всіх скликає на сніданок.
Прокидайтеся, вже …

Летить над світом чорна птиця.
Усім на світі добре спиться.

ДЕНЬ І НІЧ

Жили собі День і Ніч. Вони були сусідами. Одного разу День потоваришував із Сонечком, а про Ніч вони забули. Розгнівалася Ніч. Вона запросила Сонце в гості й зачинила в темній кімнаті. І стала Ніч господарювати на землі. Все заснуло.

На третій день прокинулася білосніжна Конвалія й почала будити всіх лісових мешканців.

— Ми повинні врятувати Сонечко, бо без нього всі загинемо, — сказала вона.

Квіти попросили допомоги в доброї феї. Фея визволила Сонце. Побачила це Ніч й каже:

— Якби ж я була світлою, мене б теж любили.

А фея їй відповіла:

— Мало бути світлою зовні, потрібно мати ще й світлу душу.

Почув ту розмову День і каже:

— Не засмучуйся, Ноче, давай ми поділимо земний час навпіл: коли світить Сонце, цей час буде називатися День, а коли ні — Ніч.

Так і поділилися вони між собою.

А а

● - [а]

А а

Починається на «а» і закінчується на «а» – Африка. Хто живе в Африці? Назви лише тих тварин, у назві яких чуємо звук [а].

ЗАГАДКА

Допоможе завжди вам,
І звірятам, і птахам.
Він під деревом сидить,
Добрий лікар...

Встанови відповідності.

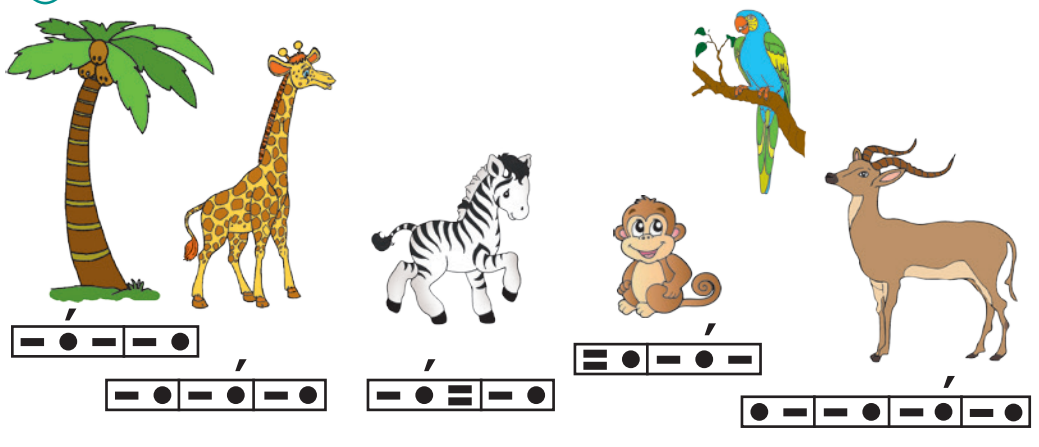

АЙБОЛИТЬ

Добрий лікар Айболить,
Він під деревом сидить.
Лікуватись йдуть до нього
І корова, і стонога,
І жучок, і хробачок,
І ведмедиця.
Полікує і зцілить
Добрий лікар Айболить.
От лисиця до нього прийшла:
Ой, мене укусила бджола!
Пес Бровко до лікарні прибіг:
Мене курка дзьобнула в бік!
Раптом звідкілясь шакал
На кобилі прискакав:
“Ось вам телеграма
від гіпопотама!”
“Просим, пане Лікарю,
До Африки примчать
І порятувати
наших дитинчат!..”

За Корнієм Чуковським

Порівняй малюнки. Знайди відмінності.

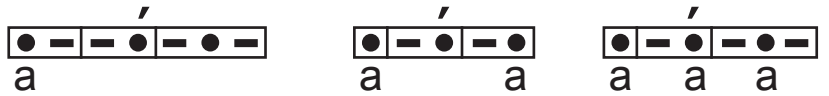

А – а – а – а!

А – а – а – а!

А – а – а – а! А – а – а – а!
А – а – а – а! А – а – а – а!

_____ , а

_____.

_____ , а

_____.

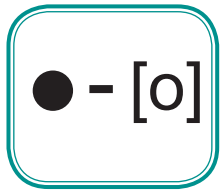

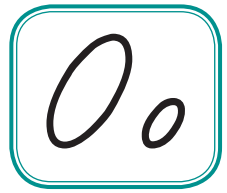

Розглянь картину художника Іларіона Прянішникова “Діти на риболовлі” (1882 р.). Кого та що ти бачиш? Назви слова, в яких чуємо звук [о]. В яких іменах дітей “заховався” звук [о]?

Як росте риба? Вкажи правильну послідовність.

О – о – о!

О – о – о!

Ао! Оа! Аааа! Ооо!
Ааа! Ооо! Аоаоа! Ооааа! Ааааоооо!

Пригадай, до якої казочки ці ілюстрації? Розіграй з однокласниками казку.

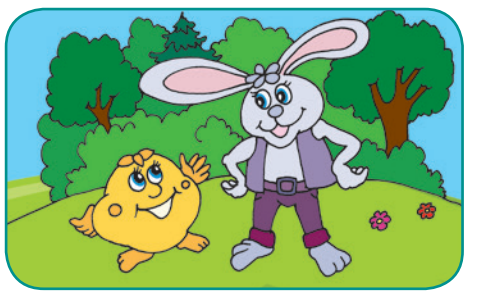

ВЖЕ БРАМИ ЛІТА ЗАМИКАЄ ОСІНЬ…

Задощило. Захлюпало.
Серпень випустив серп.
Цвіркуни й перепілочки
припинили концерт.
Чорногуз поклонився
лугам і садам.
Відлітаючи в Африку,
пакував чемодан.
Де ти, літо, поділось,
куди подалось?
Осінь, ось вона, осінь!
Осінь, ось вона, ось!
Осінь брами твої замикала вночі,
Погубила у небі журавлині ключі.

Ліна Костенко

Чим закінчується “літо” і починається “осінь”?

Яке слово зайве?

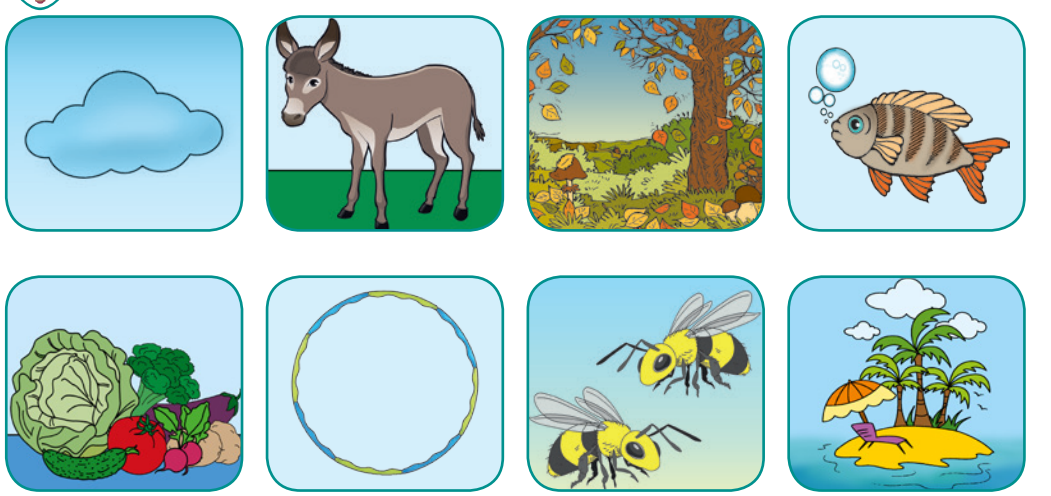

У у

● - [у]

У у

Розглянь картину Миколи Богданова-Бельського “Біля дверей школи” (1897 р.). Розкажи, кого та що бачиш. Порівняй зображення школи в Стародавній Греції і сучасної школи.

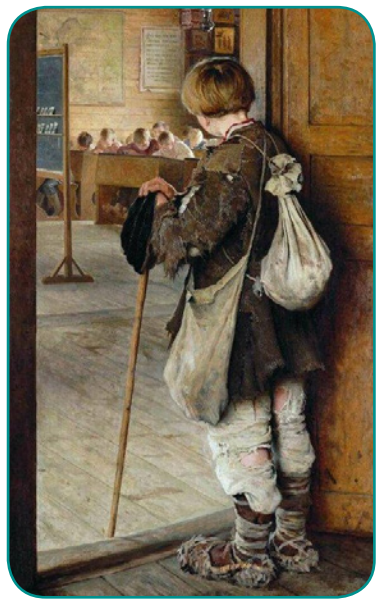

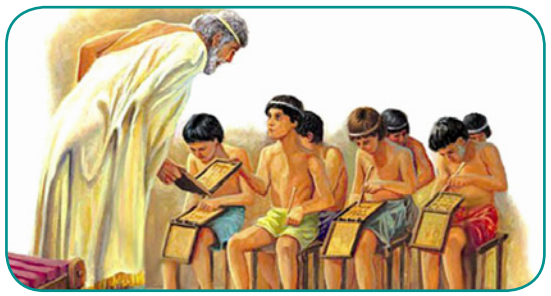

Де “заховався” звук [у]?

ХТО ЧОГО ВЧИТЬСЯ

Звірі — в хащах лісових,
Риби — в водах річкових,
Птиці поміж віток
Учать своїх діток.
А хлоп’ята і дівчата
Дружно в школу йдуть навчатись.
Учать мами: рибку — плавать,
Звіра — бігать, птиць — літать.
А дітей навчає вчитель
Все уміть, багато знать.
А людина виростає —
Їздить! Плаває! Літає!
Одкриває, пізнає
Геть усе, що в світі є.

Володимир Фетисов

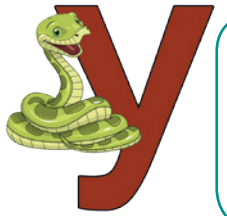

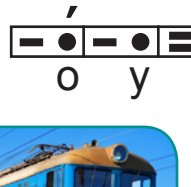

У – у – у – у! Уа! Уа! Ау! Ау!

У _____ , а _____.

А у _____ , а _____?

У Олі . Сашко біг і штовхнув Олю. впала. Сашко подав і сказав:

– Олю, пробач, будь ласка.

Е е

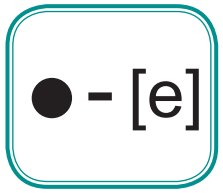

У яких кольорах веселки “заховався” звук [е]?

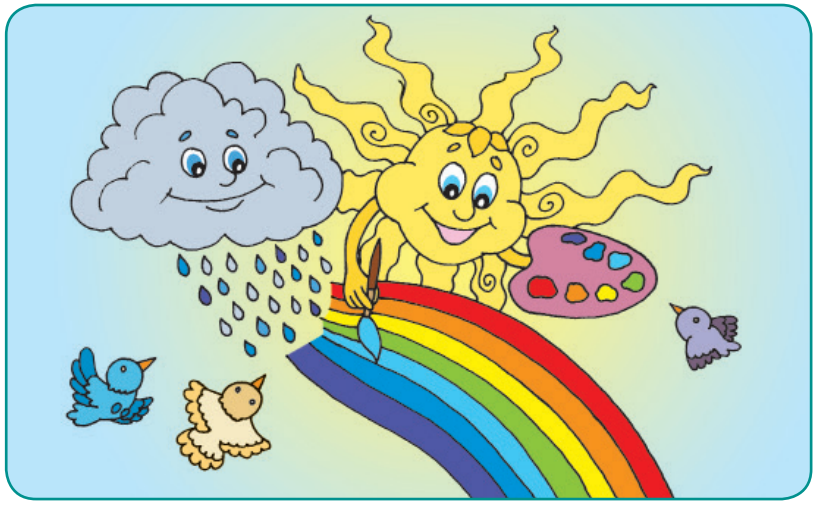

Розглянь малюнки. Добери до схем назви предметів. Хто чим займається? А чим займаєшся ти у вільний час?

СКОРОМОВКА

Еники-беники їли вареники,
еники-беники, квас —
вийшов старенький Тарас.

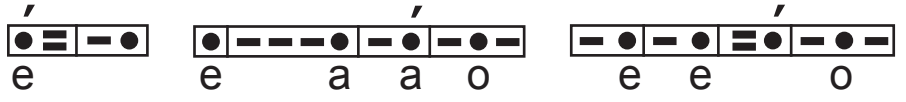

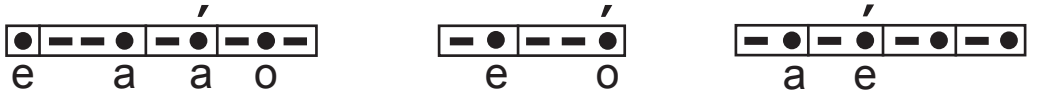

А – а – а – а!
У – у – у – у!

О – о – о – о – о!
Е – е – е – е!

Ее Аа Уу Аа Оо Уу Ее
Оо Ее Аа Аа Оо Ее Уу
Аааа! Оооо! Уууу! Еее!
Аоуе – еоуа! Аоуе – еоуа!

У .

У .

У .

У .

У .

А у ?

ВЕСЕЛОЧКА

Я барвиста веселочка,
Маю сім кольорів,
Засвітилась над селами,
Над лісами вгорі.
Житу жовтого кольору
Подарую в жнива,
Соковито-зеленого
Буде мати трава.
А ясного блакитного
Небу дам назавжди,
Світанкового синього
Залишу для води.
Непомітно погаснувши,
Упаду між дубів...
Так ніколи нічого
Я не лишаю собі.

Андрій М'ястківський

Є легенда, що веселка — це шлях до неба, велетенський міст, по якому сходять на землю янголи. Про це свідчить і її друга назва — "райдуга", тобто райська дуга.

И и

●-[и]

И и

Розглянь картину Катерини Білокур “Квіти за тином“. У назвах яких квітів ми чуємо звук [и]? Які кольори використала художниця? У яких із них “заховався” звук [и]?

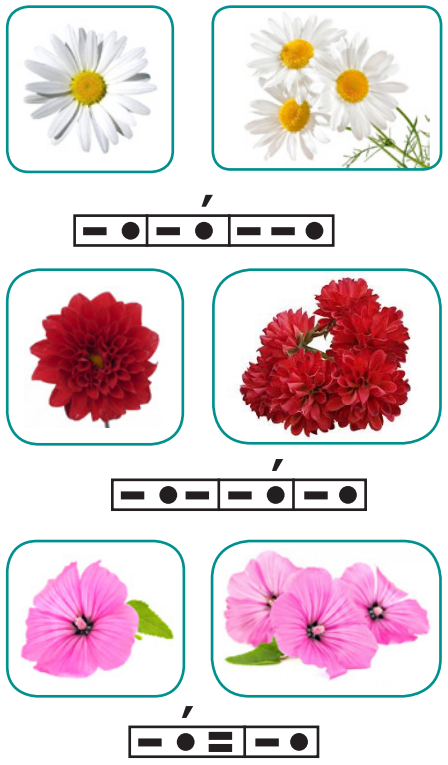

СКОРОМОВКА

Лили, лили, лили,
Пили, пили, пили.
Лили, лили діти.
Пили, пили квіти.
Виростали квіти.
Виростали й діти.

И

и и о у и и

И?

и — а, о, у

а — е, и, у

е — у, а, и

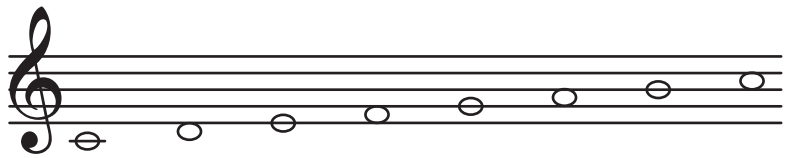

Аа оо уу и ее оо уу а!

Розгляньте малюнки. Складіть казочку про мишку й олівець.

МИШКА Й ОЛІВЕЦЬ

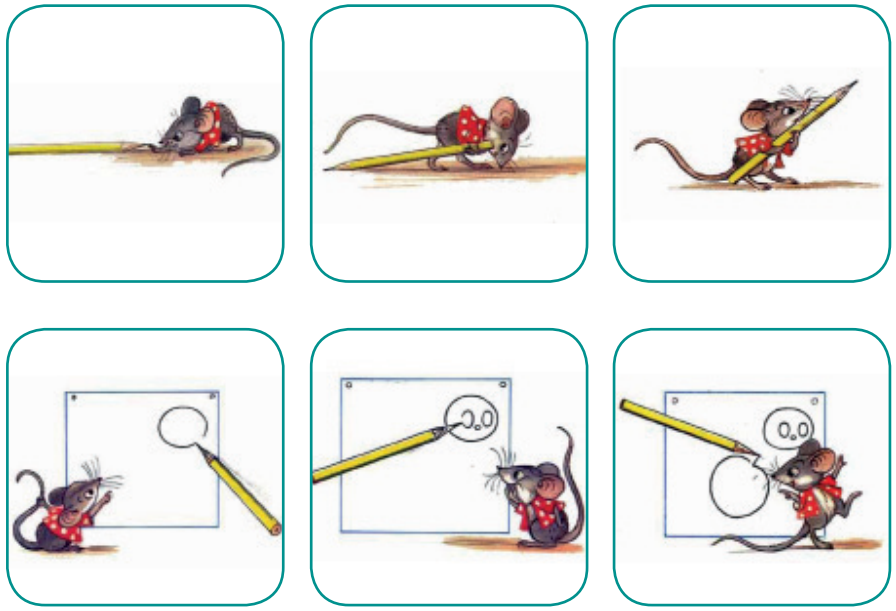

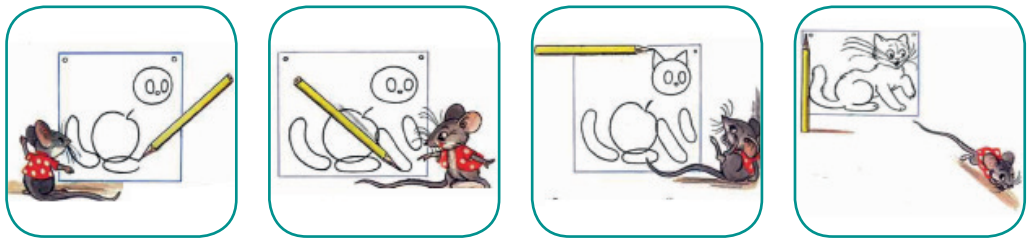

Розглянь уважно малюнки. Що з цих предметів малював олівець? Що зайве? Чому?

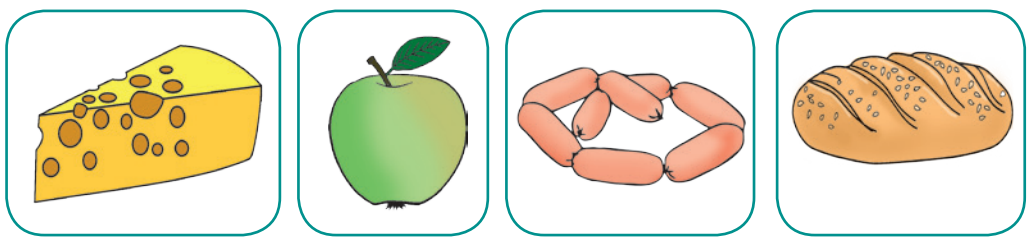

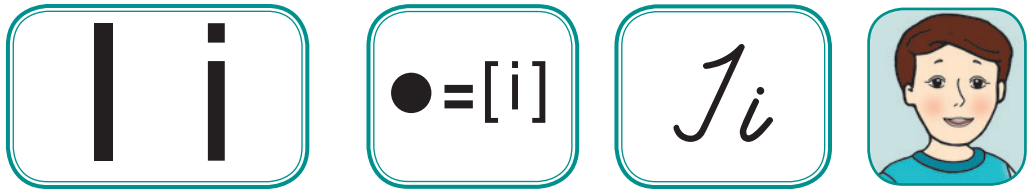

Розгляньте малюнки. Складіть розповідь про дітей і кішку. У яких словах “заховався” звук [і].

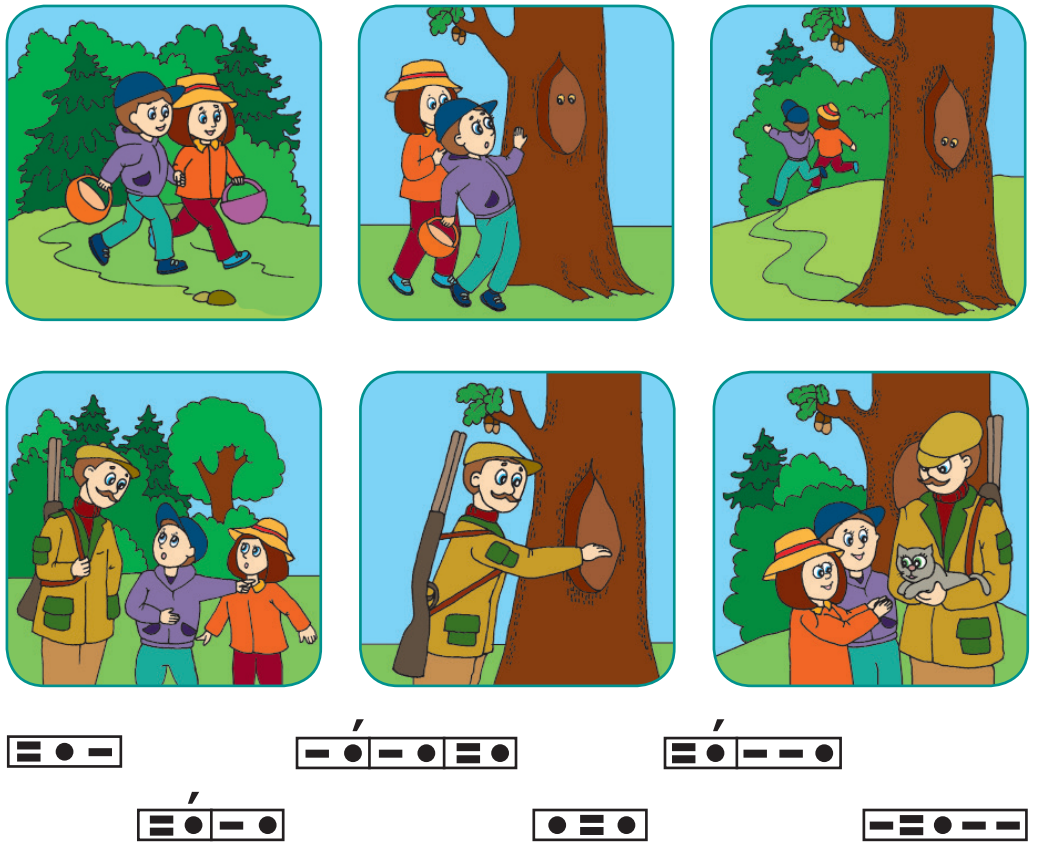

СКОРОМОВКА

На печі, на печі
смачні та гарячі
пшеничні калачі.
Хочеш їсти калачі —
не лежи на печі.

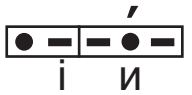

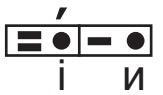

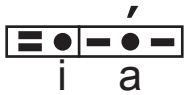

Іа – іа – іа!

?

А – а – а – а!
У – у – у – у!
И – и – и – и!

О – о – о – о – о!
Е – е – е – е!
І – і – і – і – і!

Ее Аа Уу Ии Оо Іі Ее
Оо Ее Аа Іі Оо Ии Уу

Аааа! Оооо! Уууу! Еее! Іііі!
Аоуиеі – еіоуиа! Аоиуіе – еіоуиа!

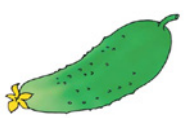
і
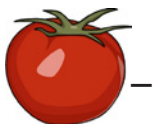
– _____.

і

– _____.

А – а – а, котика нема.
Е – е – е, де наш котик, де?
У – у – у, мишку з’їв малу.
І – і – і, спить він на печі.
И – и – и, має гарні сни.
О – о – о, не будіть його.
І – і – і , тихо, мишки, всі.

Марійка Підгірянка

ГОЛОСНІ ЗВУКИ

О-о-о – яєчко одно
Знесла курочка чорненька.
Знайшла дівчинка одненька –
О-о-о – яєчко одно.
А-а-а. А яблучка два.
Два яблучка червоненькі
Несе донечка до неньки.
А-а-а – аж яблучка два.
И-и-и – а хлопчики три
В калабаню упали
І всі разом кричали –
И-и-и – тих хлопчиків три.
І-і-і –лошачки малі,
Є у них чотири ніжки,
Коло воза ідуть пішки –
І-і-і – лошачки малі.
У-у-у, песик на шнурку,
Цуценяток п’ять кудлатих
Полягали біля хати.

Марійка Підгірянка

М м

[м] [м’]

М м

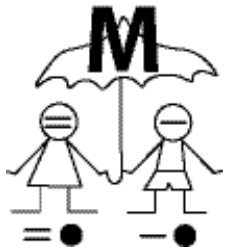

м а м и а

Що роблять мама й діти на кухні? Знайди предмети, яким не місце на кухні. Назви лише ті предмети, у назві яких чуємо звук [м]. Де “заховався” звук [м]?

Вибери лише молочні продукти.

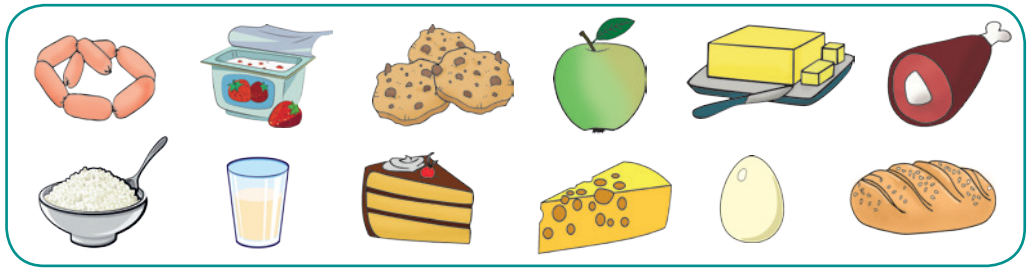

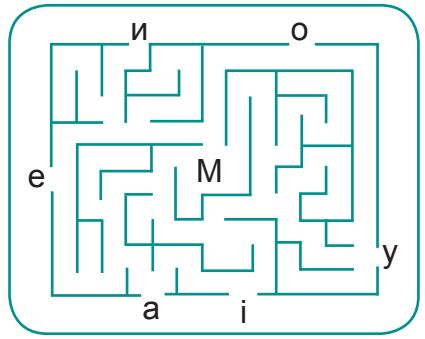

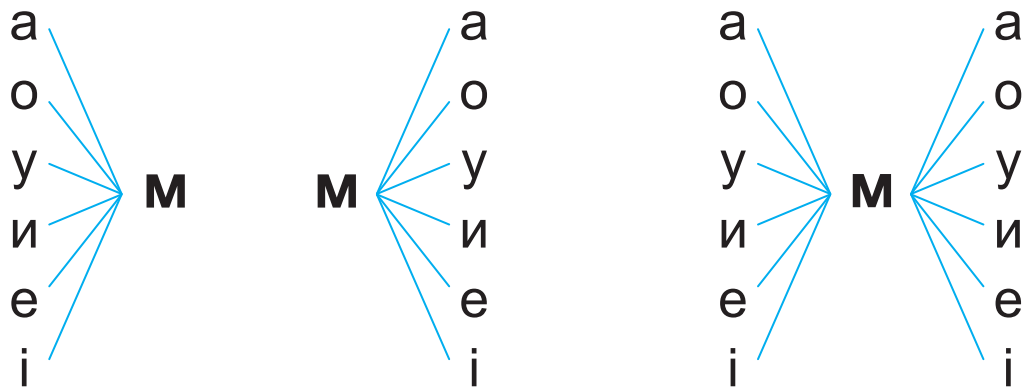

уа	ам	ум	им	ом	ім	ем
ау	ма	му	ми	мо	мі	ме

Встанови відповідність між складом, малюнком і схемою слова.

ма

мі

мо

му

ме

ми

Що робить мама?

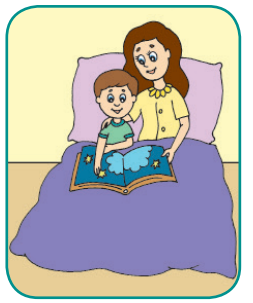

ма + ма = мама
ма + мо = мамо

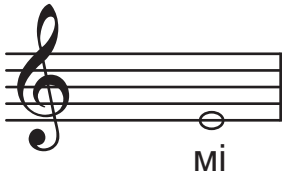

ма + му = маму
ма + мі = мамі

Ми.

Ми і мама.

У мами .
Мама _____.

Ми _____ мамі.

НАЙРІДНІША

— Хто розкаже мені казку,
Хто щедріший всіх на ласку?
Ти, матусю, наймиліша!
В цілім світі найрідніша!
— Хто нас ніжить і голубить,
Пестить, гладить, ніжно й любо
Пригортає до серденька?
Ти, моя найкраща ненька!

Любов Голота

МАМА

Ще в колисці немовля
Слово “мама” вимовля.
Найдорожче в світі слово
Так звучить у рідній мові.
Мати,
Матінка,
Матуся,
Мама,
Мамочка,
Мамуся! —
Називаю тебе я,
Рідна ненечко моя!

Варвара Гринько

Нн

[н] [н′]

Нн

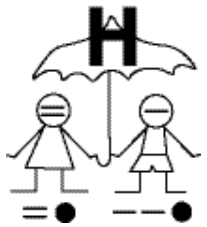

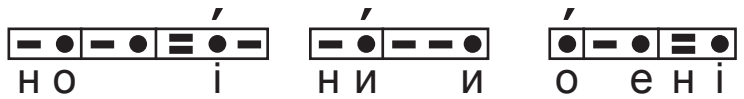

Діти влаштували концерт. Послухай, як звучать різні музичні інструменти. Назви лише ті музичні інструменти, у назві яких чуємо звук [н]. Де “заховався” звук [н]?

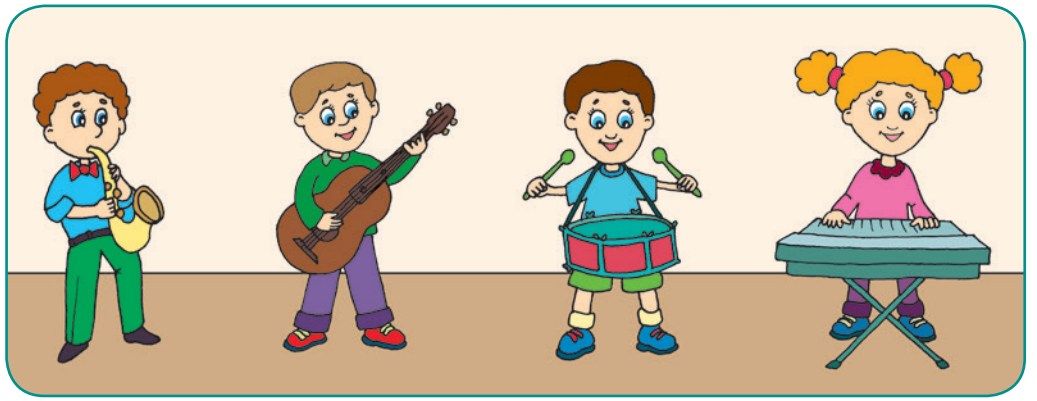

Уважно розглянь музичні інструменти й скажи, яких з них немає на верхньому малюнку? Що це за інструменти? Що зайве? Чому?

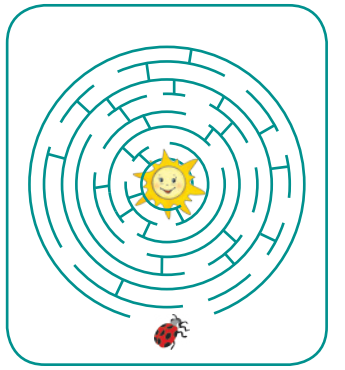

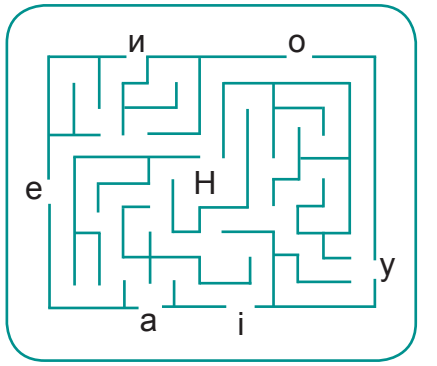

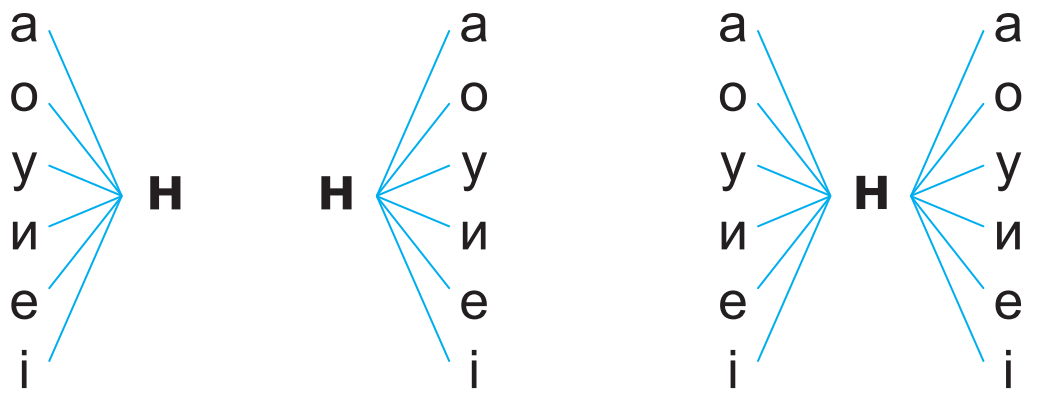

Встанови відповідності між складом, малюнком і схемою слова.

на

ні

но

ну

не

ни

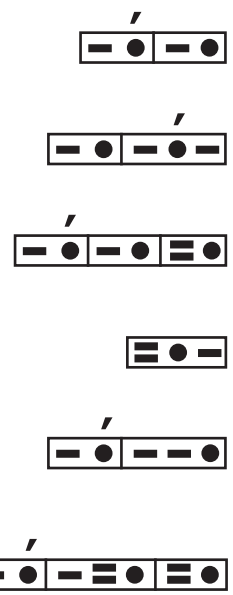

мені	мамі	Ніна	Інна
мене	маму	Ніно	Інну
у мене	у мами	у Ніни	у Інни

Он Наум. А он Ніна.
У Наума і Ніни мама Нонна.
Нині у мами і-ме-ни-ни.

Наум і Ніна _____ мамі .

Мама _____ у .

НА – НАМ – НАМИ – НИМИ - НУМО
Ніно! Інно! Анно! Еммо! Нонно! Науме!

Нумо, нумо у !

СКОРОМОВКА

Серед ночі два кроти
налякались темноти,
тож втекли мерщій із двору
у свою глибоку нору.

У Наума мама – ... .

У Анни мама – ... .

У Нонни мама – ... .

У Емми мама – … .

А у мене мама – … .

ГОЛОВНА ПРОФЕСІЯ

Спитай у тата і у мами,
Які професії у них.
Професій різних є чимало,
Сповна їх вистачить на всіх!
Та є одна поміж професій,
Якої вчаться у житті.
Вона для кожного найперша,
Якої вчитимешся й ти!
Учитель, лікар та геолог,
Письменник, слюсар чи кресляр –
Всі називають головною
Одну професію – школяр!
Бо всім відомо, що без школи,
Без знань, що мусиш там набуть,
Не станеш у житті ніколи
Тим, ким в дитинстві мрієш буть!

Анатолій Костецкий

Сс [с] [с′] Сс

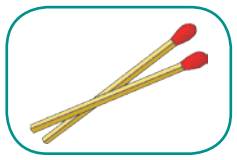

Що бачиш на малюнку? У назвах яких предметів ми чуємо звук [с]. Де “заховався” звук [с]?

Для розваги і для гри сірників ти не бери,
бо з вогнем погані жарти.
Жартувати з ним не варто!

ПРИГОДИ СІРНИЧКА

Жив-був у коробочці сірничок на ім'я Спалах. “Може, я стану кому-небудь у нагоді”, — подумав Спалах і викотився з коробки.

По дорозі йому зустрівся Півник. Він вирішив узяти Спалаха з собою в гості до Мурки. Але сірничок згадав знайомий “Тілі-бом” і відмовився йти з Півником.

Потім із сірничком захотіли погратися мишенята біля сухого хмизу. Але вони не вміли обережно поводитися з сірниками, і Спалах не погодився товаришувати з ними.

Нарешті сірничка знайшов маленький Івасик. Він знав, що сірники — не іграшки, і віддав його мамі. “Дуже добре, — сказала мама, — буде чим розпалити піч”.

“Я знадобився!” — вигукнув радісно сірничок і спалахнув. Добре приносити корись!

Кого не зустрів сірничок Спалах?

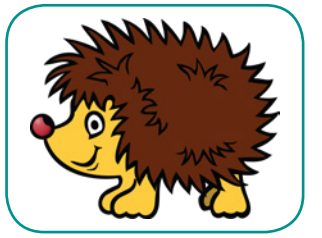

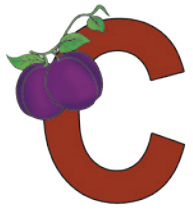

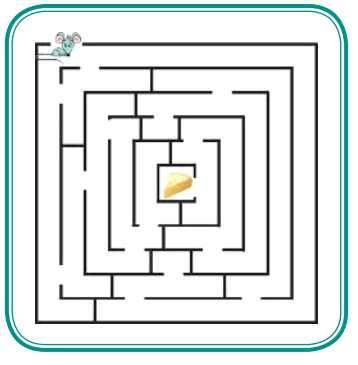

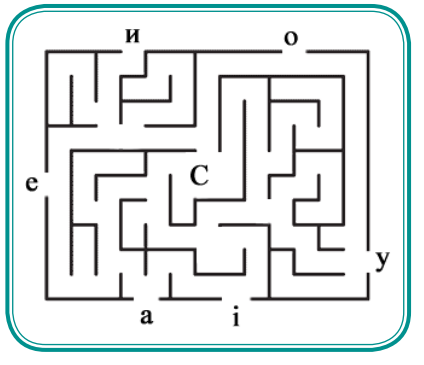

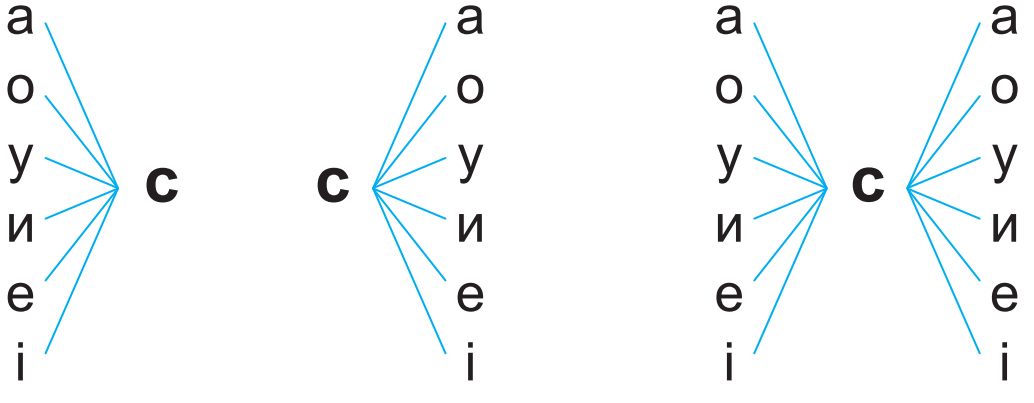

	а	о	у	и	е	і
сн	сна	сно	сну	сни	сне	сні
мн	мна	мно	мну	мни	мне	мні
см	сма	смо	сму	сми	сме	смі

Встанови відповідність між складом, малюнком і схемою слова.

си

се

со

су

са

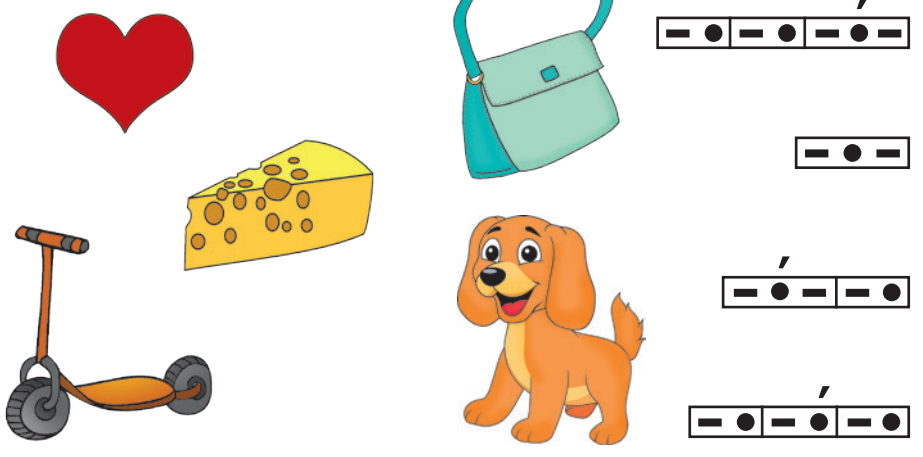

58

ми
нас
нам
у нас

сам
сама
саме
самі

сіни
сині
сіно
у сіні

Семен
Симон
Онисим
Оксана

У Семена сом.

У Семена сом?

У Семена сом!

Сумно сому самому.

У Оксани . У соми.

Акваріумні соми — санітари.

Зірчастий анциструс

Сом прилипала

Парчевий сом

Сом таракатум

Сом перевертень

Скляний сом

СИН – СОН – СОМ – САМ – СУМ – СІМ
НІС – НОСИ – НЕСИ – НЕСЕ – НЕСЕМО

ніс

оса – оси
сон – сни
син – сини

сосна – сосни
насос – насоси
ананас – ананаси

Мені у сні _____ .

На сосну _____ .

Ніна мамі сама _____ сині 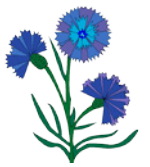 .

Син ніс насос.

А у нас ананас.

Ми носимо сіно.
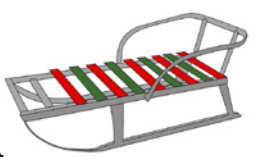
У Інни і Семена сани.